

УДК 930.304.444(091)/378.09(477)“18”

Кузьміна С. Л.

доктор філософських наук, доцент
(Україна, Сімферополь), haraxida@gmail.com

**ОСВІТА ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
“СЕРЕДНЬОГО” ВИПУСКНИКА
КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ**

Мета статті – у результаті аналізу послужних списків з'ясувати, чи змінилась здатність до соціальної мобільності “середнього” випускника Київської духовної академії (далі – КДА) після реформи 1869 року. Стратегію дослідження визначено у межах просопографії. Як типового “середнього” випускника КДА ідентифіковано викладача і адміністратора загальноосвітньої або початкової школи, який не прийняв чернецтво. Репрезентантів відібрано за принципом “географічного різноманіття”, у хронологічних межах 1840–х – початку 1880–х рр. і, для порівняння, поділено на дві групи (до і після 1869 р.). Реконструкція біографій Миколи Оглобліна, Олександра Позднішева, Михайла Хераскова, Григорія Недетовського, Павла Чудецького, Костянтина Рознатовського надала підстави для висновку, що соціальну мобільність “середнього” випускника КДА суттєвою мірою визначала його внутрішня мотивація і творча активність, пожевлення чи зниження якої після 1869 р. зафіксувати не вдалось.

Ключові слова: просопографія, соціальна мобільність, історія вищої освіти, Київська духовна академія.

Конкурентоздатність і соціальну мобільність фахівця вважають сьогодні чи не найважливішими показниками якості вищої освіти. Зазвичай уявляють, що для їх підвищення вищу школу достатньо примістити у сприятливе законодавче поле і забезпечити гідним фінансуванням. Однак слід визнати, що це тільки припущення, яке потребує перевірки. Для цього можна організувати моніторинг, звернутись до статистичних даних. Водночас не менш корисним буде і вивчення досвіду вітчизняної освіти, в історії якої знайдемо багатющий матеріал для аналізу чинників формування конкурентоздатності й рухів соціальної мобільності випускників вищої школи. З цієї точки зору значний евристичний потенціал має просопографія, яка, створюючи на основі індивідуальних біографій, “колективний портрет” конкретної соціальної групи, дозволяє судити про закономірності динаміки суспільного просунення її представників. Вірогідність висновків такого дослідження забезпечується, передусім, через узагальнення значного фактичного матеріалу. Втім, на жаль, просопографічні методи в історії вітчизняної освіти майже не застосовуються. А тимчасом, у біографічних джерелах історик освіти може знайти багато цікавої інформації, важливої не лише у фактографічному, а й теоретичному плані, зокрема, коли йдеться про побудову стратегії розвитку системи освіти. Дана стаття, жодним чином не претендуючи на якісь загальнотеоретичні висновки, ставить за мету в результаті аналізу службової кар'єри “середнього” випускника Київської духовної академії (далі – КДА) з'ясувати, чи змінилась здатність до соціальної мобільності “середнього” випускника Київської духовної академії (далі – КДА) після реформи 1869 року. У зв'язку з цим необхідно зробити певні попередні зауваги. По–перше, як типових “середніх” випускників КДА ми ідентифікуємо тих, хто став викладачем духовно–навчальних закладів чи законовчителем у світських і не прийняв чернецтво, що переводило в систему інших правил і можливостей кар'єрного зростання. По–друге, аби урахувати вплив законодавчих норм на якість вищої освіти, обмежуємо хронологічні межі дослідження 1840–ми – початком 1880–х рр., обираючи як маркер реформу духовних

академій 1869 року. По–третє, для порівняння її результатів з попереднім періодом поділяємо “середніх” випускників на дві групи за хронологічним принципом (за чинності статуту духовних академій 1814 і 1869 років). По–четверте, обираємо репрезентантів за принципом “географічного різноманіття” для яскравішого виявлення у їх біографіях типових, незалежних від особливостей регіону, рис. Що ж, наразі, було типовим для службової біографії вихованця КДА 1840–х – початку 1880–х років?*

Випускники КДА за чинності статуту 1814 р.

Оглоблін Микола Якович (1814 – 04[16].09.1877), протоієрей. Народився у сім'ї священика с. Орнішици Єльнинського пов. Смоленської губ. (нині – с. Арнішици Угранського р-ну Смоленської обл. РФ). Навчався у В'яземському духовному училищі (1823–1829), Смоленській духовній семінарії (1829–1835), по закінченні якої був відправлений у Смоленську єпархію. Вищу освіту здобув у КДА (1837–1841), яку закінчив за ступенем старшого кандидата богослов'я і словесних наук (затверджений Св. Синодом 09–18.12.1842). Педагогічну діяльність починав як учитель Києво–Подольського духовного училища (з вересня 1841 р.), а звітти був переведений до Київської духовної семінарії (з 28.09.1842), де викладав у різні роки історичний огляд книг Св. Письма, герменевтику, патрологію, латинську і грецьку мови, працював за сумісництвом бібліотекарем і секретарем правління. Згодом був рукопокладений у священика до Київської семінарської Петропавлівської церкви (31.08.1852). Продовжуючи наукові студії, підготував магістерську дисертацію “На каком языке первоначально написано Св. Писание Ветхого и Нового Завета”, у результаті захисту якої у КДА здобув ступень магістра богослов'я і словесних наук (затверджений Св. Синодом 18.10.1852). 20.08.1853 був звільнений з Київської духовної семінарії та призначений священиком Києво–Софійського кафедрального собору і ректором Софійських духовних училищ. Впродовж 1855–1861 рр. неодноразово виконував обов'язки ключаря Києво–Софійського кафедрального собору. 20.09.1859 переведений на посаду настоятеля домової церкви в ім'я св. муч. цариці Олександри Київського інституту шляхетних дівчат зі звільненням від обов'язків ректора духовних училищ. 01.12.1859 овдовів, залишившись з чотирма неповнолітніми дітьми. Педагогічна діяльність прот. Миколи (Оглобліна) була пов'язана і з жіночою освітою: він обіймав посаду законовчителя Київського інституту шляхетних панянок (27.09.1852 – 22.04.1874), Києво–Подольській жіночої гімназії (01.02.1861 – 15.09.1864), був учителем катехізису і в. о. члена училищної ради Київського жіночого училища духовного відомства (01.02.1861 – 15.09.1864). 11.04.1863 піднесений до сану протоієрея. На єпархіальній службі він виконував багато важливих доручень як член ревізійного ком-ту, Київського

* Для пояснення стартових можливостей випускників російських духовних академій слід згадати, що всі вони були вихідцями з однієї соціальної верстви, при вступі брали на себе зобов'язання відслужити мінімум 2 роки у духовно–навчальних закладах. Їхнє перше службове призначення залежало від навчальних успіхів і кон'юнктури кадрового попиту на поточний навчальний рік, але з урахуванням у цих межах власного бажання і особистих обставин. Журнали академічної конференції та протоколи Ради КДА засвідчують, що фахівці з вищою духовно–академічною освітою завжди цінувалися.

епархіального кураторства над бідними, екзаменатор здобувачів дияконства і священства, відповідальний за приведення до присяги чиновників. Прот. Микола (Оглоблін) був знаним церковним істориком: співпрацював у Комітеті для складення церковно-історичного і статистичного опису Київської єпархії (з 1852), був дійсним членом Церковно-археологічного товариства при КДА (з 1872), членом-кореспондентом Московського археологічного товариства (з 12.10.1865) [1]. Його статті з церковної історії та археології та рецензії публікували “Киевские епархиальные ведомости”, “Труды Киевской духовной академии”, “Руководство для сельских пастырей” та ін. видання. За навчальний посібник з церковного богослужіння для вихованок жіночих інститутів він мав особисту подяку від імп. Марії Феодорівни (29.11.1862). Як знавець богослужбного чину був залучений (разом з прот. Іоанном Антоновичем Гошкевичем) до редагування “Дополнительного требника” [2].

Позднишев Олександр Єгорович (1818 – 14[26].10.1885), педагог. Народився у с. Грецово Богородицького пов. Тульської губ. (нині – Киреевського р-ну Тульської обл. РФ). Був молодшим сином у багатодітній сім’ї диякона. До 9-ти років жив у батьків або у заміжної старшої сестри, а після – у брата архімандрита Йосипа, який служив інспектором і ректором духовних семінарій (Тверська, С.-Петербурзька, Астраханська, Київська). Навчався у духовних училищах міст, де служив брат. По закінченні Київської духовної семінарії, вступив до КДА (1839–43), де здобув ступень старшого кандидата богослов’я і словесних наук (затверджений Св. Синодом 21–29.09.1845). Під час навчання тяжко хворів. 03.04.1844 призначений до Могильовської духовної семінарії викладачем біблійної, церковної історії та археології. Наприкінці серпня 1847 р. був переведений на таку ж посаду до Смоленської духовної семінарії і призначений помічником інспектора. У 1862–68 рр. викладання у духовній семінарії суміщав з посадою наглядача Смоленського духовного училища, на яку перейшов повністю у вересні 1868 року. Його розсудливість, економність, дисциплінованість і порядність як керівника духовного училища високо цінували смоленські єпископи Антоній (Амфітеатров) та Іоанн (Соколов). У 1869 р. він вийшов у відставку [3]. О.Позднишев видав навчальний посібник для духовних училищ “Географический очерк Святой Земли” [4] і низку проповідей у “Смоленских епархиальных ведомостях”. Також підготував, за дорученням єп. Антонія (Амфітеатрова), “Руководство к церковному пению” з перекладенням церковного звичаю на київський розпів, який, втім, не пройшов цензуру.

Херасков Михайл Іванович (01[13].10.1837 – 09[24].09.1901), протоієрей. Народився у с. Кучки Юрьєвського пов. Владимирської губ. (нині – Юрьєв-Польського р-ну Владимирської обл. РФ) у сім’ї священника. Дитячі роки провів у с. Никульському Владимирського пов., губ. (нині – Суздальського р-ну Владимирської обл. РФ) у родині бабусі, яка підготувала його до школи. Навчався у Владимирському духовному училищі (1845–50), Владимирській духовній семінарії (1850–55) та КДА

(1855–59), де здобув ступень магістра богослов’я і словесних наук (затверджений Св. Синодом 09.09.1859). Випускний твір присвятив темі: “Обозрение ветхозаветных пророчеств, касающихся судьбы языческих народов, пограничных Иудее”. Після закінчення КДА був призначений (з 13.09.1859) вчителем словесності та латинської мови Нижегородської духовної семінарії. 27.09.1861 переведений до Владимирської духовної семінарії викладачем церковної історії, каноніки, археології та біблійної історії. На ґрунті спільних богословських і наукових інтересів (передусім, щодо тлумачення апостольських послань) зближився з єпископом Феофаном (Говоровим), коли той управляв Владимирською єпархією (1863–66). Був його однодумцем і найближчим помічником у організації Владимирського єпархіального жіночого училища, одного з перших у Російській імперії (відкрите 11.02.1865 р.): підготував низку нормативних документів, на перших порах безоплатно (16.02.1865 – 20.12.1866) викладав священну історію. 29.08.1865 був рукопокладений у священницький сан до домової Введенської церкви цього навчального закладу. Не залишав посади у Владимирській духовній семінарії: викладав педагогіку (з 09.09.1866), завідував недільною школою (з 05.02.1867), з вересня 1869 р. обіймав посаду професора Св. Письма, вів уроки французької мови (07.09.1867 – 23.10.1870). Відмовився від викладання у духовній семінарії внаслідок призначення законовчителем і священником при пансіонській церкві Владимирської чоловічої гімназії (з 10.1870). Діяльність законовчителя поєднував з активною виховною роботою: багато проповідував, проводив з учнями релігійно-моральні бесіди, спілкувався індивідуально. Продовжував працювати у Владимирському єпархіальному жіночому училищі інспектором класів (з 13.07.1868), а також викладаючи священну історію, фізику (з 23.10.1870), педагогіку (з 28.10.1870). Після реорганізації у 1872 р., обійняв посади законовчителя та інспектора класів (з 08.09.1872). Живі репутацію гуманного педагога, “майстра живої бесіди” і талановитого адміністратора, який заохочував підлеглих до позитивних перетворень, користуючись не владою, а енциклопедичною освіченістю, умінням організувати цікавий професійний діалог. 10.05.1878 педагогічними зборами правління Владимирської ДС був обраний ректором. 18.06.1878 піднесений до сану протоієрея. На ректорській посаді ставив за мету якісне поліпшення навчального процесу на принципах сучасної педагогічної науки. Розробив авторську програму з Св. Письма Ветхого Завіту та навчальний посібник до неї. Прагнути створити у семінарії атмосферу гуманності й сприяння духовному розвитку особистості, запровадив педагогічну систему, яка заохочувала викладачів до виховної роботи. Прискіпливо ставився до підбору педагогічних кадрів. Однак у результаті конфлікту щодо облаштування семінарського гуртожитку, подав заяву про вихід на пенсію (27.01.1889). Невдовзі був призначений настоятелем Суздальського Богородице-Різв’яного собору (з 16.05.1889). На єпархіальній службі обіймав посади члена цензурного комітету при Владимирській духовній консисторії (1867–78),

благочинного і наглядча церковних шкіл Суздальського повіту, голови повітового відділення єпархіальної училищної ради. Активно займався громадською і добродійною діяльністю, обирався гласним Суздальської міської думи (1890–94). Входив до складу дійсних членів Владимирської вченої архівної комісії (з 1899) [5]. Прот. Михаїл (Херасков) був автором численних науково-популярних праць, рецензій, історичних нарисів і проповідей. Активно публікувався у ж-лах “Владимирские епархиальные ведомости”, “Пастырский собеседник”, “Православный собеседник” та ін. Три його навчальні посібники з Св. Письма Ветхого і Нового Завіту було визнано не лише методично, а й науково цінними працями, відзначено синодальними Макаріївськими преміями (1873, 1879, 1893) і рекомендовано Учбовим Комітетом Св. Синоду в якості підручників для духовних семінарій, які використовувались у навчальному процесі майже сорокаріччя [6]. Як компетентний фахівець неодноразово залучався до рецензування творів, представлених на премії Св. Синоду. Славився як проповідник, “слова”, “повчання” і “промови” якого виходили за межі типової православної проповіді XIX ст., відрізняючись широтою тематики, емоційністю, глибиною богословських і філософських узагальнень. Дотримуючись принципів консерватизму, відстоював як цілковито природні для Росії однопартійну політичну систему і централізоване державне управління. Будучи послідовником П. Юркевича, у педагогічній публіцистиці обґрунтовував ідею “релігійного навчання” як фундаменту модернізації рос. освіти.

Випускники КДА за чинності статуту 1869 р.

Недетовський Григорій Іванович (19[31].01.1846 – 23.01.1922), педагог. Народився у сім’ї дякона с. Бор Таруського пов. Калузької губ. (нині – Жуковського р-ну Калузької обл. РФ). Навчався у Калузькому духовному училищі (1856–1862) і духовній семінарії (1862–1867). У 1867 р. вступив до КДА, де здобув ступень кандидата богослов’я і словесних наук (затверджений Св. Синодом 30.10.1871). Випускний твір присвятив темі: “Черты религиозно-нравственной жизни в Константинопольском патриархате в XIV в (частину опубліковано в “Трудах Киевской духовной академии”). 15.09.1871 призначений до Воронежської духовної семінарії, де викладав грецьку і німецьку мови, загальну церковну історію та історію російської церкви. Службу в духовному відомстві суміщав з роботою приватним викладачем російської мови і літератури Воронежського реального училища (з 03.09.1876), до штату якого перейшов після складення іспиту на звання вчителя гімназії при Харківському університеті (1879). З 1885 р. виконував обов’язки інспектора Воронежського реального училища. У 1901 р. перейшов на посаду інспектора Воронежської чоловічої прогімназії, після перетворення якої у Воронежську 2-гу чоловічу гімназію обіймав посаду директора (1905–1916). Паралельно очолював педагогічну раду Воронежської приватної жіночої гімназії А.В. Івановської (1906–1916). Був відомий як талановитий письменник (псевдонім (рос.): О.Забьтый). Його повісті й оповідання (“Велено приискивать”, “Миражи”, “По селам и захолустьям” та ін.), які публікували журнали

“Вестник Европы”, “Отечественные записки”, “Русская мысль”, “Дело”, “Северный вестник” та ін., високо оцінювали М. Салтиков–Щедрин, Н. Чернишевський, І. Тургенев, А. Купрін, М. Лесков, М. Горький [7]. У 1890–1910-х рр. Г. Недетовський зосередився на педагогічній, науковій і громадській діяльності: працював у Воронежському губернському статистичному комітеті (почесний член з 1897), Воронежському церковному історико-археологічному комітеті, Воронежській вченій архівній комісії (заступник голови у 1903–1916 рр.), Комісії народних читань, Товаристві допомоги бідним учням у середніх навчальних закладах [8]. Його наукові дослідження з проблем історії, археографії та етнографії опубліковано у місцевих виданнях: “Воронежские епархиальные ведомости”, “Пастырский собеседник”, “Труды Воронежской архивной комиссии”, “Памятная книжка Воронежской губернии”, “Труды Воронежской ученой архивной комиссии”, “Филологические записки” тощо. У 1916 р. він вийшов у відставку у чині дійсного статського радника і переїхав у Ставрополь.

Чудецький Павло Іванович (1844 – 24.05[05.06].1886), протоієрей. Народився у с. Поздєєвському Нерехтинського пов. Костромської губ. (нині – Некрасовського р-ну Ярославської обл.) у сім’ї священника. Його вихованням займалась мати. Після закінчення Костромської духовної семінарії (1862–68) обійняв посаду вчителя арифметики і географії Костромського духовного училища. У 1869–73 рр. навчався у КДА, де здобув ступень кандидата богослов’я. Випускний твір “Историческое исследование о числе монастырей русских, закрытых в XVIII и XIX веках” опубліковано в “Трудах Киевской духовной академии”. П.Чудецький був призначений до Таврійської духовної семінарії викладачем огляду філософських учень і педагогіки (з 19.08.1873). У 1874 р. обійняв посаду інспектора. У 1876–78 рр. тимчасово викладав словесність і математику. Паралельно працював учителем географії, російської мови, арифметики і педагогіки, виконував обов’язки інспектора класів у Таврійському єпархіальному жіночому училищі. Входив до складу педагогічного і розпорядчого зібрань Таврійської духовної семінарії. Указом Св. Синоду від 21.06.1878 переведений на посаду інспектора Кишинівської духовної семінарії. У Кишиневі виступив з ініціативами включити у розклад вечірні заняття з позакласного читання; зорієнтувати братство при семінарській церкві не лише на допомогу нужденним учням, а й на підтримку учнівської бібліотеки та естетичне виховання семінаристів. Був активним співробітником і одноступенем архієпископа Кишинівського і Хотинського Павла (Лебедева), який, призначений екзархом Грузії, виклопотав для нього підвищення. Указом Св. Синоду від 21.04.1883 П.Чудецький призначений ректором Тифліської духовної семінарії з піднесенням, після рукопокладення у священника, до сану протоієрея. На новій посаді виявив себе як енергійний адміністратор: відновив позиково-ощадну касу для службовців, упорядкував і суттєво примножив фундаментальну та учнівську бібліотеку. Активно долучився до місіонерської роботи: був обраний головою братства Грузинського екзархату в ім’я Пресвятої Богородиці, єпархіальної ради з

облаштування церковнопарафіяльних шкіл. Однак у загальному руслі державної політики, коли у школах і на богослужіннях було заборонено грузинську мову, ця діяльність мала русифікаторський характер. До того ж, стиль керівництва прот. Павла (Чудецького), принципами якого були впровадження жорсткої дисципліни і тотальний контроль, викликав таке роздратування семінаристів, що вони кидалися на ректора з кулаками. Він загинув на 42-му році життя, зарізаний кількома ударами кинджалу Йосипа Лагіашвілі – студента, якого було виключено з Тифліської духовної семінарії за знайдені при черговому обшуці журнал “Отечественные записки” та щоденник [9]. У траурній промові екзарх Павло (Лебедев) прокляв “коло і середовище”, які породили убивцю, що викликало обурення грузинської спільноти. Прот. Павло (Чудецький) залишив низку праць з дидактики та історії російської духовної школи, опублікованих у “Кишиневских епархиальных ведомостях”, а також окремими виданнями [10].

Рознатовський Костянтин Миколайович (06[18].06.1858 – 22.08[03.09].1908), протоієрей РПЦ. Народився у с. Годуновка Глухівського пов. Чернігів. губ. (нині – Глухівського р-ну Сумської обл.) у сім’ї священика. Навчався у Чернігівському духовному училищі і духовній семінарії (1874–80), КДА, де здобув ступень кандидата богослов’я (ухвалу Ради КДА затверджено митрополитом Київським і Галицьким Платоном (Городецьким) 14.08.1884). Випускний твір присвятив темі: “Крестьянин Посошков и его суждения о религии и духовенстве”. 29.08.1884 був призначений вчителем географії та арифметики до Новгород-Сіверського духовного училища. Одружившись з племінницею відомого педагога К.Д. Ушинського, вирішив прийняти священний сан. 15.02.1886 був висвячений у ієрея, обійняв посаду законовчителя Глухівської чоловічої прогімназії (з 1889 – класична гімназія) і жіночої прогімназії (з 1894 – гімназія). Працюючи головою Глухівського відділення епархіальної училищної ради, багато зробив для розвитку церковнопарафіяльних шкіл. Входить до складу Трудового православного Хрестовозвиженського братства Н.Неплюева. Ставши жертвою фальшивих звинувачень, у ході адміністративного розслідування був переведений на посаду законовчителя Черкаської чоловічої та жіночої гімназій (1904). Проти цього виступили Глухівська міська дума і земські збори, глухівці влаштували урочисті проводи ієр. Костянтина (Рознатовського) до нового місця служби. Під час революції 1905–07 рр. приєднався до чорносотенського руху. Указом Св. Синоду від 06.05.1906 піднесений до сану протоієрея. Створивши і очоливши Черкаське відділення “Союза русского народа”, керував місцевою виборчою кампанією від цієї політичної сили, багато виступав з агітаційними промовами. Місцева революційно-терористична організація засудила прот. Костянтина до смертної кари, з огляду на що поліція надала йому особисту охорону (з 05.1907). Взяв участь у 4-му з’їзді з’єданого російського народу у Москві (26.04–01.05.1907). Обраний 2-м з’їздом міських виборців Черкас депутатом III Державної думи (31.10.1907), де увійшов до фракції правих. Працював у комісіях з направлення законодавчих проектів і з

народної освіти. Як політичний діяч послідовно відстоював принципи монархізму, а як пастир прагнув висвітлювати усі політичні питання з християнської точки зору. Виступав з промовами патріотичного і релігійно-морального змісту в Російському зібранні, на зборах у обер-прокурора Св. Синоду (П. Ізвольського), у великосвітських салонах. Помер на 51-му році життя від раку шлунку і стравоходу [11]. Творчий доробок прот. Костянтина (Рознатовського) складається з статей і дописів про церковно-шкільне життя Чернігівської єпархії (опубліковані у “Черниговских епархиальных известиях”) і книжки з актуальних для початку XX ст. проблем взаємовідносин російського самодержавства і православної церкви [12].

Висновки. Як бачимо, у суттєво відмінних за регіональними особливостями і характером субкультури містах (Київ, Смоленськ, Владимир, Воронеж, Сімферополь, Кишинів, Тифліс, Глухів, Черкаси) службова кар’єра “середнього” випускника КДА була підпорядкована стандартним правилам, за якими статус службовця з вищою духовно-академічною освітою створював сприятливі умови для просунення вгору соціальними сходами. Можемо констатувати, що верхньою межею службового зростання “середнього” випускника КДА, який не прийняв чернецтво, була посада ректора духовної семінарії, за умови рукопокладення у священника, або директора світського навчального закладу. Крім того, загальною практикою було суміщення фахівцями з вищою духовною освітою викладання з роботою на адміністративних посадах і, слід зазначити, “середній” випускник КДА зазвичай виявляв себе як талановитий організатор і управлінець. Щоправда, у випадку прот. Павла (Чудецького) адміністративна “ревність не по розуму” мала трагічні наслідки. Привертає увагу факт активної участі вихованців КДА у розбудові вітчизняної початкової та середньої освіти, особливо церковнопарафіяльних шкіл і жіночих училищ. Також не знаходимо у їхніх біографіях ознак духовної деградації під впливом “зашкарублого і консервативного” провінційного середовища, а натомість помічаємо майже постійну творчу і громадську активність (у контраст популярній темі російської літератури XIX ст.). Найімовірніше, для кар’єрного зростання духовно-академічного випускника мало значення ставлення епархіального архієрея, яке, втім, визначалось не лише особистими симпатіями, а й діловими якостями співробітника, його готовністю до виконання доручень і сумлінністю. Чи вирішальними для кар’єри були світогляд і політичні переконання? Маємо зазначити, що особи на кшталт Г. Недетовського, який, звісно, радикалом не був, але, як засвідчують його літературні твори, мав доволі критичні погляди, переходили з духовно-навчальних закладів у світські, де ставали не менш успішними. Втім і консервативні переконання, як от у прот. Михаїла (Хераскова) і Костянтина (Рознатовського), у контрреверсійних ситуаціях не служили захистом від неприємних підозр. Відтак, маємо певні підстави для висновку, що соціальну мобільність “середнього” випускника КДА значною мірою визначала його внутрішня мотивація і творча активність, у формуванні яких вагома роль належить освіті. Порівняння службових списків двох груп випускників, які

навчались у КДА за чинності різних статутів (1814 і 1869 років), показує, що відмінності в організації навчального процесу суттєво на їхній кар'єрі не позначились. Тож, очевидно, якість освіти, яку давала КДА, більше залежала не так від "підставних" реформ, як від певної смислової "константи" традиції, що твориться від покоління до покоління інтелектуальною спільнотою на основі єдиних духовних цінностей.

Список використаних джерел

1. ЦДІАК. – Ф.127. – Оп.1011. – Од.1638. – Арк. – 4 зв.–6 зв., 33 зв.–36 зв.; Ф.711. – Оп.1. – Од.1262. – Арк.188.
2. Пособие к повторению уроков о церковном богослужении православной церкви, читанных старшим воспитанником Киевского института законоучителем, священником Николаем Оглоблиным. – К., 1862. – [8], 150, XI с.; Дополнительный требник / сост. прот. Н.Оглоблин, И.Гощкевич. – К., 1863. – [2], 83 с.
3. Позднышев Александр Егорович: некролог // Смоленские епархиальные ведомости. – 1885. – № 22. – Ч. неофиц. – С. 1084–1089.
4. Позднышев А.Е. Географический очерк Святой Земли: [пособие наставникам и воспитанникам духовных училищ Смоленской епархии при преподавании библейской географии]. – Смоленск, 1865. – 86 с.
5. Смирнов А.В. Портретная галерея уроженцев и деятелей Владимирской губернии. – Вып.2. – Владимир, 1902. – С. 15–17; Евстигнеева М.Г. Историко-политический портрет владимирского протоиерея М.И. Хераскова // Рязанский историк. – 2007. – № 6. – С. 53–56; Коскина В.Н. "Исправь в себе прегрешения" (О педагогической системе о. М.Хераскова). – Владимир, 2007. – 146 с.
6. Твори прот. Михаїла (Хераскова): Руководство к последовательному чтению Пятикнижия Моисея. – Владимир, 1873. – [4], IV, 306 с.; Обзорение исторических книг Ветхого Завета. – Владимир, 1879. – XXIV, 471 с.; Слова, поучения и речи с тремя опытами внецерковных собеседований. – Владимир, 1886. – [2], VIII, 772 с.; Истолковательное обозрение апостольских писаний и Апокалипсиса. – Владимир, 1895. – VIII, 648 с.
7. Літературні твори Г.І. Недетовського див.: Рассказы. Очерки. Отрывок из повести. – Воронеж, 1982. – 284 с.
8. Никольский П.В. Историческая записка о состоянии Воронежской духовной семинарии за последнее 25-летие (1874/5–1898/9 гг.) // Воронежские епархиальные ведомости. – 1899. – № 14. – Ч. неофиц. – С. 607–608; Поликарпов Ф. Г.И. Недетовский ("О.Забутый") (40-летний юбилей) // Там само. – 1911. – № 52. – С. 1489–1496.
9. Праці прот. Павла (Чудецького): Родной язык. Обучение механическому чтению и письму. – Кишинев, 1880. – 215 с.; Ко дню торжества празднования 25-летнего царствования государя императора. Исторический взгляд на духовное образование в России // Кишиневские епархиальные ведомости. – 1880. – № 7. – С. 339–345; № 14. – С. 617–624; № 15. – С. 653–667; № 24. – С. 1096–1118; 1881. – № 2. – С. 50–70; № 5. – С. 203–223; № 7. – С. 207–217; № 9. – С. 304–321; № 10. – С. 348–374; № 20. – С. 895–907; 1882. – № 1. – С. 53–62.
10. [А. Трнка]. Чудецкий, Павел Иванович // Русский биографический словарь / ред. А.А. Половцова. – Т.: Чаадаев – Швитков. – СПб., 1905. – С. 446; Бахтадзе М.А., Вачнадзе М., Гурли В. История Грузии (с древнейших времен до наших дней). – Тбилиси, 1993. – С. 177.
11. 3-й созыв Государственной думы. Портреты, биографии, автографы / Изд. Н.Н. Ольшанского. – СПб., 1910. – Табл. 53; Иванов А.А. "Ревностный пастырь и горячий патриот". Протоиерей Константин Николаевич Рознатовский (1858–1908) // Воинство святого Георгия: Жизнеописания русских монархистов начала XX века / Сост. и ред. А.Д. Степанов, А.А. Иванов. – СПб., 2006. – С. 707–715; Государственная дума Российской империи: 1906–1917 / Б.Ю. Иванов, А.А. Комзолова, И.С. Ряховская. – М., 2008. – С. 530.
12. N.Ogloblin, I.Goshkevich. – K., 1863. – [2], 83 s.
13. Pozdnyshv Aleksandr Egorovich: nekrolog // Smolenskie eparhial'nye vedomosti. – 1885. – № 22. – Ch. neofic. – S. 1084–1089.
14. Pozdnyshv A.E. Geograficheskij ocherk Svjatoj Zemli: [posobie nastavnikam i vospitannikam duhovnyh uchilishh Smolenskoj eparhii pri prepodavanii biblejskoj geografii]. – Smolensk, 1865. – 86 s.
15. Smirnov A.V. Portretnaja galereja urozhencev i dejatelej Vladimirskoj gubernii. – Vyp.2. – Vladimir, 1902. – S. 15–17; Evstigneeva M.G. Istoriko-politicheskij portret vladimirskogo protoiereja M.I. Heraskova // Rjazanskij istorik. – 2007. – № 6. – S. 53–56; Koskina V.N. "Isprav' v sebe pregrshenija" (O pedagogicheskoi sisteme o. M.Heraskova). – Vladimir, 2007. – 146 s.
16. Tvirot. Mihajla (Heraskova): Rukovodstvo k posledovatel'nomu chteniju Pjatkknzhija Moiseja. – Vladimir, 1873. – [4], IV, 306 s.; Obozrenie istoricheskikh knig Vethogo Zaveta. – Vladimir, 1879. – XXIV, 471 s.; Slova, pouchenija i rechi s tremja opytami vnecerkovnyh sobesedovanij. – Vladimir, 1886. – [2], VIII, 772 s.; Istolkovatel'noe obozrenie apostol'skikh pisanij i Apokalipsisa. – Vladimir, 1895. – VIII, 648 s.
17. Literaturni tvori G.I. Nedetov'skogo div.: Rasskazy. Ocherki. Otryvok iz povesti. – Voronezh, 1982. – 284 s.
18. Nikol'skij P.V. Istoricheskaja zapiska o sostojanii Voronezhskoj duhovnoj seminarii za poslednee 25-letie (1874/5–1898/9 gg.) // Voronezhskie eparhial'nye vedomosti. – 1899. – № 14. – Ch. neofic. – S. 607–608; Polikarpov F. G.I. Nedetovskij ("O.Zabytyj") (40-letnij jubilej) // Tam samo. – 1911. – № 52. – S. 1489–1496.
19. Praci prot. Pavla (Chudec'kogo): Rodnoj jazyk. Obuchenie mehanicheskomu chteniju i pis'mu. – Kishinev, 1880. – 215 s.; Ko dnu torzhestva prazdnovanija 25-letnego carstvovanija gosudarja imperatora. Istoricheskij vzgljad na duhovnoe obrazovanie v Rossii // Kishinevskie eparhial'nye vedomosti. – 1880. – № 7. – S. 339–345; № 14. – S. 617–624; № 15. – S. 653–667; № 24. – S. 1096–1118; 1881. – № 2. – S. 50–70; № 5. – S. 203–223; № 7. – S. 207–217; № 9. – S. 304–321; № 10. – S. 348–374; № 20. – S. 895–907; 1882. – № 1. – S. 53–62.
20. [A. Trnka]. Chudeckij, Pavel Ivanovich // Russkij biograficheskij slovar' / red. A.A. Polovcova. – T.: Chaadaev – Shvitkov. – SPb., 1905. – S. 446; Bahtadze M.A., Vachnadze M., Guruli V. Istorija Gruzii (s drevnejshih vremen do nashih dnei). – Tbilisi, 1993. – S. 177.
21. 3-i sozvy Gosudarstvennoj dmy. Portrety, biografii, avtografy / Izd. N.N. Ol'shanskogo. – SPb., 1910. – Tabl. 53; Ivanov A.A. "Revnostnyj pastyr' i gorjachij patriot". Protoierej Konstantin Nikolaevich Roznatovskij (1858–1908) // Voinstvo svjatoj Georgija: Zhizneopisaniya russkikh monarhistov nachala XX veka / Sost. i red. A.D. Stepanov, A.A. Ivanov. – SPb., 2006. – S. 707–715; Gosudarstvennaja дума Rossijskoj imperii: 1906–1917 / B.Ju. Ivanov, A.A. Komzolova, I.S. Rjahovskaja. – M., 2008. – S. 530.

Kuzmina S. L., doctor of philosophy, associate Professor (Ukraine, Simferopol), haraxida@gmail.com

Education as a factor of social mobility of the Kiev theological Academy's average graduate

The purpose of the article – the analysis of curriculum vitae to find out whether the "average" graduate's of the Kiev Theological Academy (hereinafter – KTA) ability to social mobility changed after the reform of 1869. Research strategy was determined by prosopography. As a typical "average" graduate of KTA was identified teacher and administrator of secondary or elementary school, who wasn't become a monk. Representatives were selected on the basis of "geographical diversity" in the chronological framework of the 1840's – early 1880's and, for comparison, were divided into two groups (before and after the reform of 1869). The reconstruction of biographies of Ogloblin Nicholas, Alexandr Pozdnyshv, Michael Kheraskov, Nedetovskiy Gregory, Paul Chudetskij, Constantine Roznatovskiy gave grounds for concluding that the social mobility of KTA's "average" graduate was determined pretty by its internal motivation and creative activity but after 1869 the recovery or decline of that was not recorded.

Keywords: prosopography, social mobility, the history of high education, Kiev Theological Academy.

Кузьмина С. Л., доктор философских наук, доцент (Украина, Симферополь), haraxida@gmail.com

Образование как фактор социальной мобильности "среднего" выпускника Киевской духовной академии

Цель статьи – в результате анализа послужных списков выяснить, изменилась ли способность к социальной мобильности "среднего" выпускника Киевской духовной академии (далее – КДА) после реформы 1869 года. Стратегия исследования определена в рамках просопографии. Как типичный "средний" выпускник КДА идентифицирован преподаватель и администратор общеобразовательной или начальной школы, который не принял монашества.

References

1. CDIAK. – F.127. – Op.1011. – Od.1638. – Ark. – 4 zv.–6 zv., 33 zv.–36 zv.; F.711. – Op.1. – Od.1262. – Ark.188.
2. Pособie k povtoreniu urokov o cerkovnom bogoslužhenii pravoslavnoj cerkvi, chitannyh starshim vospitannikom Kievskogo instituta zakonouchitelem, svjashennikom Nikolaem Ogloblinym. – K., 1862. – [8], 150, XI s.; Dopolnitel'nyj trebnik / sost. prot.

Репрезентанти отобраны по принципу "географического разнообразия", в хронологических границах 1840-х – начала 1880-х гг. и, для сравнения, поделены на две группы (до и после реформы 1869 г.). Реконструкция биографий Николая Оглоблина, Александра Позднышева, Михаила Хераскова, Григория Недетовского, Павла Чудецкого, Константина Розатовского дала основания для вывода, что социальную мобильность "среднего" выпускника КДА в значительной мере определяли его внутренняя мотивация и творческая активность, оживление или снижение которой после 1869 г. зафиксировать не удалось.

Ключевые слова: *просопография, социальная мобильность, история высшего образования, Киевская духовная академия.*

* * *

УДК 37:3,163.77

Бак М.
кандидат педагогічних наук, здобувач, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Резюме: аналізуються моделі та напрями модернізації освіти в контексті її інформатизації; автор зосереджує увагу на концепціях західних та вітчизняних вчених; підкреслюється, що зіставлення реалій постіндустріального суспільства у формі освіти і філософських концепцій постмодернізму виявляє взаємозв'язок, адекватність між розвитком інформаційних технологій і становленням постмодерністського світогляду та освіти; стан двох знакових для постсучасної епохи феноменів – інформатизації суспільства та постмодернізму можна визначити як синергетичне взаємодія, що дає резонанс у всіх сферах культури, в тому числі й освіти.

Ключові слова: *людина, освіта, культура, інформатизація, модернізація.*

В умовах становлення інформаційного суспільства зростає соціальна потреба у знанні, у підвищенні рівня освіти, яка сама стає інформаційно-комунікативною системою. Проблема освіти як інформаційно-комунікативної системи з мережевою структурою та її ролі в суспільстві вимагає переосмислення вже існуючих парадигм і поглядів, активізує і розширює пошук нових адекватних філософських концепцій. Серед таких концепцій, в першу чергу, слід зазначити концепції Маршалла Маклюєна та Елвіна Тоффлера. Свої філософські погляди і культурологічну концепцію М. Маклюєн представляє в працях: "Галактика Гутенберга", "Розуміючи медіа: продовження людини", "Медіум – це Послання", "Війна і мир у глобальному селі".

М. Маклюєн вирішальним чинником процесу формування соціально-економічної системи вважає технологію, визначальний спосіб комунікації. В історії цивілізації він виділив три основні етапи: 1) первісна дописьменна культура з усними формами зв'язку і передачі інформації; 2) "галактика Гутенберга" – письмово-друкована культура; 3) "глобальне село" – сучасний етап, який відроджує сприйняття світу на новій електронній основі через заміщення письмово-друкарських мов спілкування радіотелевізійними і мережевими засобами масових комунікацій.

Маклюєн стверджує, що зміна технологій, створення нових технічних засобів: від алфавіту і листів до друкарського верстата, а потім і до електронних засобів комунікації, визначає зміну соціально-економічної системи. За теорією Маклюєна, ідея світу набуває нового сенсу "глобального села", в якому нічого не можна приховати, і всі відповідальні за все. М. Маклюєн виявляє, що в сучасну епоху уся життєдіяльність сучасного суспільства здійснюється

"глобальними обіймами", які виникають у результаті "мозаїчного резонансу": мозаїка телекомунікацій, мас-медіа та комп'ютерів дає резонансне електронне збурення, "продовжує" центральну нервову систему людини до "глобального села". М. Маклюєн досліджує вплив інформаційно-комунікативної системи на духовно-культурний розвиток людини. Його тезу про "розширення людини" можна трактувати як "розширення" фізичного тіла і духовних здібностей людини в результаті еволюції інформаційно-комунікативної системи, які збільшують людські можливості, масштаби її діяльності, швидкості та потужності.

"Електронне співтовариство" М. Маклюєна, яке прийшло на зміну друкованим засобам комунікації, радикально перетворює усю сферу міжлюдської комунікації в напрямку злиття ізольованих один від одного індивідів, націй і рас в єдине комунікативне співтовариство. Воно є прообразом сучасного інформаційного суспільства або суспільства, заснованого на знанні.

Не менш істотний внесок у розвиток ідей інформаційного суспільства внесла концепція Елвіна Тоффлера, викладена в його книзі "Третя хвиля" (1). Е. Тоффлер виділяє в історії цивілізації три хвилі: перша хвиля – аграрна (до XVIII століття), друга – індустріальна (до 1950-х рр. XX ст.) І третя – пост- або суперіндустріальна (починаючи з 1950-х років). Е. Тоффлер вірить у реальність нових перспектив і потенціалу "третьої хвилі": у самій серцевині руйнування і розпаду він бачить свідоцтва зародження і життя, що корелює з уявленнями теорії самоорганізації.

Е. Тоффлер зазначає тенденції створення нового інтелектуального середовища, заснованого на комп'ютерних мережах, прогнозує процеси їх самоорганізації як незалежної від людини системи. Хоча сам Е. Тоффлер не вживає термін Інтернет, але він починає науковий дискурс з проблематики Інтернету – World Wide Web – "Всесвітньої павутини", створеної ще первинно у 1988-91 рр. в Європейській лабораторії фізики елементарних часток колективом розробників під керівництвом Робера Гальо. Елвіна Тоффлера відносять до перших пророків Інтернет-цивілізації, який сформулював загальне передчуття змін та їхніх тенденцій. З цього часу Інтернет перетворився на засіб масової комунікації, а за своєю значимістю для подальших доль цивілізації не поступається винаходу друкарського верстата Гутенберга. Завдяки йому стали можливі сучасна наука, техніка і нове сприйняття навколишнього світу, нова ментальність.

Подібного роду ситуацію сьогодні називають постмодерністською, а загальне передчуття змін – "постмодерністською чутливістю". Сучасна культура, розлучившись з проектом модерну – найбільшої як утопії, так і реальною парадигмою розвитку європейського людства, – прийшла до постмодернізму.

Проект модернізму проіснував приблизно 500 років, з початку Ренесансу 1450-х рр. по 1950-і роки. Він вніс картезіанське дуалістичне мислення, класичну раціональність, структурний позитивізм у пояснення реального світу. Він вніс також структурні ієрархії у владу, морально-естетичні цінності, закони і вніс владні